

Det vi **ikke** snakker om – ser vi **ikke**

Det hender at helsepersonell utsetter brukere og pasienter for seksuelle overgrep. Det kan være særlig vanskelig å oppdage overgrep når de som utsettes for dem, har begrensede språklige ferdigheter til å fortelle om det de har opplevd, eller når de er i et avhengighetsforhold til den som begår overgrepet.

Statens helsetilsyn fratar helsepersonell autorisasjonen på grunn av overgrep mot pasienter og brukere, som kollegaer eller andre har avdekket og meldt ifra om. Vi har også hatt saker der det er stor usikkerhet om hva som faktisk har skjedd. Det er viktig at ansatte vet hva de skal gjøre dersom de avdekker overgrep. Mange pasienter og brukere får hjelp i hjemmet, og det er ofte kun én ansatt til stede. Dette både øker risikoen for overgrep og gjør overgrep vanskelig å oppdage.

Virksomhetene må sørge for å gi ansatte opplæring, ha kjente og klare rutiner og legge til rette for etiske refleksjoner, slik at overgrep kan forebygges og avdekkes. Det er viktig at de ansatte kjenner igjen tegn på overgrep, at de vet hvordan de skal håndtere mistanke om overgrep og hvordan de skal håndtere overgrep de ser eller hører.

Seksuelle overgrep

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet definerer seksuelle overgrep slik:

«Med seksuelle overgrep menes enhver seksuell handling utført mot noen som ikke gir, eller er i stand til å gi sitt samtykke, der handlingen medfører subjektivt ubehag, smerte, frykt eller annen opplevelse av krenkelse. Med seksuelle overgrep menes derfor å lure eller påtvinge et annet menneske seksualitet som det ikke ønsker, eller ikke er utviklingsmessig i stand til å gi sitt samtykke til.»¹

¹ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2014, www.vernmotovergrep.no

Eksempler fra to tilsynssaker

Helsepersonell observerer kollega som gjør overgrep

Et helsepersonell observerte en overgrepssituasjon gjennom vinduet i en brukers bolig. Det var mørkt ute, og lys i leiligheten. Helsepersonellet så en kollega foreta det helsepersonellet oppfattet som seksuelle handlinger. Et annet helsepersonell ble tilkalt, og ble vitne til det samme. De hadde ingen holdepunkter for hvordan de skulle håndtere situasjonen; om de selv skulle gripe inn umiddelbart, hvordan de skulle ivareta brukeren, hvem de kunne kontakte og sikre eventuelle bevis. De valgte å gå inn i leiligheten og konfrontere kollegaen.

Ledelsen ble informert om hendelsen, og den ansatte ble umiddelbart suspendert og senere sagt opp fra stillingen. Kommunen varslet politiet og tok ut anmeldelse. Vedkommende ble dømt i tingretten, og mistet retten til å ha stilling eller utøve virksomhet i sosial- og helsetjenesten. Det ble klart at de to ansatte som oppdaget denne hendelsen ikke hadde fått opplæring i hvordan de skulle håndtere slike situasjoner. Kommunen endret rutine sine, og saken ble derfor ikke fulgt videre opp fra tilsynsmyndighetene.

Bruker forteller om egen opplevelse

En omsorgsarbeider som arbeidet som nattevakt i en bolig, fulgte opp en tilnærming fra en bruker med utviklingshemming. Hendelsen skjedde om kvelden etter at de andre beboerne hadde forlatt fellesarealet, inne på rommet til brukeren. Omsorgsarbeideren kledde av seg selv og brukeren, og hadde seksuell omgang med ham. I følge brukeren sa omsorgsarbeideren til ham at de nå var kjærester, og at de kunne gjøre dette igjen. Brukeren meldte selv fra om hva som hadde skjedd, han beskrev overgrepet, og forklarte at han ikke

hadde klart å motsette seg helsepersonellet.

Virksomheten anmeldte saken, tok helsepersonellet ut av tjeneste og ivaretok brukeren. Ved gjennomgang av hendelsen så virksomheten at de ikke hadde sørget for at ansatte hadde tilstrekkelig kunnskap om seksuell atferd og utfordringer. De ansatte hadde ikke fanget opp signaler fra brukeren i form av konkrete utsagn og endret atferd. I ettertid så de involverte at de burde forstått at det var en risiko for at dette kunne skje. De ansatte var orientert om at brukeren var usikker på egen seksualitet, men klarte ikke å se at han sto i fare for å bli utsatt for overgrep.

Nattevakt innrømmet overgrepet, og ble fratatt sin autorisasjon som helsepersonell.

Statens helsetilsyn kom til at virksomheten hadde brutt loven, ved ikke å ha nødvendige styringssystemer for å forebygge og håndtere seksuelle overgrep begått av ansatte overfor brukere.

Virksomheten identifiserte at de ikke hadde gode nok rutiner for å avdekke risiko for seksuelle overgrep, eller for å forebygge og håndtere mistanke om seksuelt misbruk. Virksomheten innhentet oppdatert politiattest på alle ansatte, og har innført grundigere referansesjekk ved ansettelser. De har etablert systematikk for risikohåndtering, forebygging og håndtering av seksuelle overgrep, og revidert og gjennomgått rutiner for varsling. Videre har de gjennomført utstrakt opplæring, og tar jevnlig opp temaet til refleksjon i møter. Virksomheten jobber med å implementere «Retningslinjer ved seksuelle overgrep mot voksne med utviklingshemming», fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i alle enheter, fordi retningslinjene er like aktuelle overfor alle brukergrupper.